

ЗОРЯ

ЛІТЕРАТУРНО-НАУКОВИЙ ТА ПОЛІТИЧНО-ГРОМАДСЬКИЙ ІЛЮСТРОВАН. МІСЯЧНИК

№ 22

ЖОВТЕНЬ 1925.

З М І С Т:

Д. Загул—З циклю „Вогні“, В. Тернина—Над вечір, Осінне, І. Юркович—Ніченьки, Л. Хуторний—Сповідь хлібороба, С. Р. Стане--Балада про невідомого салдата, М. Конопницька—Гей, та піду я, П. Темченко—Фальш, П. Ванченко—Кошмари, В. Терен—Лірика Дмитра Загула, В. Сокіл—Есенінські мотиви в українській поезії, М. Ірчан—Новий твір Алтона Сінклера, М. Лебідь—Справа видання чужоземних авторів на Україні, П. Сфремов—Сорокалітний подвиг, П. Кулиниченко—М. С. Грушевський, Д. Білий—Два ветерани української етнографії, К. Лавринович—На розпутті. Я. Витошинський—Українська музична культура за кордоном, Ю. Михайлик—Рік існування державної капели „Зоря“, Культурно-мистецька хроніка, Книгопис, Всячина, Лістування.

ПОСТІЙНІ СПІВРОБІТНИКИ ЖУРНАЛУ „ЗОРЯ“.

Дніпропетровськ: Д. І. Яворницький, П. О. Єфремов, Д. Ф. Чернявський, Т. Романченко
М. Ленау, Г. Новополін, М. Лебідь, В. Чапля, І. Ткачук, М. Дубовик, В. Сокіл, О. Саєнко, Ф. Дубіщев, П. Козар, М. Міць, В. Орел, Ю. Колісниченко, А. Крашаниця, Ю. Михайлик, Г. Ткаченко.

Київ: М. Ясинський, О. Бургардт, Драй-Хмара, М. Рильський, Д. Загуг, В. Атаманюк,
В. Білий, М. Зеров, М. Л. Хуторний, Д. Рудик, М. Козоріс, С. Якимович, Лисиченко, Струхманчук,
Б. Тенета, А. Риндюг, Лада Могилянська, В. Воруський.

Харків: О. Вишня, М. Биковець, С. Пилипенко, М. Горбань, П. Усенко, В. Сосюра, І. Сенченко,
В. Сіманців, Г. Плискунівський, К. Лавринович.

Полтава: П. Ванченко, Ю. Жилко.

Чернігів: М. Мик.

Павлоград: П. Вільховий, В. Миєик.

Одеса: І. Микитенко, М. Жук, В. Гадзінський.

Херсон: М. Чернявський, Л. Рабінович.

Звенигородщина: Ф. Олійник.

Вінниця: І. Топчій.

Широке: П. Темченко.

Черкаси: Я. Ясиновий.

Лубни: Г. Орлівна.

Краснодар (Кубанщина): Лисогор.

Москва: Г. Коляда,

Нью-Йорк (Америка): М. Тарновський.

Вінніпег (Канада): М. Ірчан, М. Шатульський.

Львів (Галичина): В. Бобинський.

Прага (Чехословаччина): А. Павлюк.

Він'єта на обкладинці роботи В. Диберта.

Дмитро Загул.

З ЦИКЛЮ „ВОГНІ“*)

ДМИТРО ЗАГУЛ

з нагоди 20 ліття його літературної діяльності.

1.

Буйні дні, як подих бурі,
І похмурі і брудні...
Скрізь огні, і тут, на мурі,
Окрики борні.

Глухо котяться до вуха
Брязкоти заліз...
Серце рветься, серце слуха
Крик і стогін скрізь.

Опусти сліпі фіранки!
Зливні на дворі...
Вечорі, і дні, і ранки —
Грюкоти вгорі.
Не питай: за що?—навіщо?
Кров, не кров—вино...
П'ю отруту найміцнішу,—
Чи-ж не все одно?

І коли настане ранок
Сонця і тепла, —
Не застане той світанок
Ні стебла...

2.

Він грається на зорях,
А ми — на нудній землі.
Хто брат, а хто наш воріг —
Як розібрать в імлі?

Він сипле блискавиці,
А ми — з блискучих рушниць.
Достиглі снопи пшениці
Падають ниць.

Він гримає громами,
А ми — з гармат! —
Полями, степами, ярами
На горе вбогих хат.

Комедія! чом не весела?
Дуже дотепний жарт!
Падуть містечка і села
Мов будівлі з колоди карт.

3.

Граються громом
діти землі...
Ромом червоним
що ночі впиваються
круки на чорній ріллі.

*) Цикль поезій „Вогні“, написаний ще—1919—1920 р.р. Ці поезії свідчать про хитання автора в його ставленні до соціальної революції. З одного боку він сумує за романтикою національного відродження, яку ніби-то припинила буря соціальної боротьби на Україні, а з другого боку в автора росте свідомість, що революція й всі жахи громадської боротьби неминучі й потрібні. Поетична символіка й віршова техніка цих віршів належать іще цілком до символістичної маніри, од якої Загул згодом одійшов. рівночасно зі зміною поглядів. З цього циклю віршів досі були надруковані лише три вірші: „Марія і Мара“, „Сурмач“ і „На полях“ (в збірці „Наш день“). Решту автор не вмістив у свою збірку і ніде не вміщав.

П. Єфремов.

СОРОКАЛІТНІЙ ПОДВИГ.

(З приводу шістдесятиліття народження і сорокаліття наукової діяльності акад. М. С. Грушевського¹⁾).

Назва цієї ювілейної замітки не нам належить. Ми взяли її у самого ж таки ювілята — у акад. Михайла Сергієвича Грушевського: так бо затитулював він свого часу (р. 1913) в „Літературно-Науковому Вістнику“ вітальні рядки на честь Івана Франка в сорокаліття його літературної діяльності.

Та не тільки сама назва, але й дещо інше напрохується на уста з цієї зразково стислої, яскравої, міцною енергією думки й вислову позначеної характеристики, присвяченої „великому трудові, неустанному, кипучому, внутрішньою силою переповненому, широкому і різнородному без міри“²⁾, тільки вже в приложенні до самого автора її, бо, як і Іван Франко, „сам він — це найцінніший, найвеличніший твір цієї кипучої, безмірно багатой сорокалітньої творчости“³⁾ на поліріжних галузях науки та культурної й громадської праці.

Більше всього відомий і знаний М. С. Грушевський, як один з авторитетніших, з оригінальним світоглядом і своєрідним науковим обличчям історик України, що, силою виключної ерудиції й організаторського хисту, свою власну науково-дослід-

Акад. М. С. ГРУШЕВСЬКИЙ.

ливі умови роботи і об'єктивні перешкоди, поборюючи недовір'я однодумців і гнів вороже настроєних людей, М. С. Грушевський досягнув своєї мети і з почуттям переможця на прикінці першого десятиліття нашого віку міг констатувати: „Розуміння української історії, як одної тяглої і неперерваної цілості, що йде від початків або й зпоза початків історичного життя через усі перипетії його історичного розвою до наших часів, входить все глибше в свідомість і перестає й чужим здаватися чимсь дивним і еретичним, як здавалося воно десять літ тому, коли почала виходити ця праця“⁴⁾. І в цій перемозі над фортецями наукового шаблону і традиціями консерватизму „казених“ поглядів на історію Росії та України, яко давньої при ній провінції, не кому ж, як таки М. С. Грушевському, належать найбільш переконуючі аргументи і серед них, звичайно, найсильнішим був і зостається самий факт появи в світ восьми томів його „Історії України-Руси“, що справді дає в „органічній цілості“ економічну, соціальну, культурну й політичну історію українського народу „зпоза початків історичного життя“ до часів української революції середини XVII віку, до „Хмельщини“, захоплюючи в значній мірі й цю останню⁵⁾.

ницьку школу утворив і, з другого боку, в капітальній праці, якої до нього не знала ще українська історична наука: „Історії України-Руси“ (1—VIII томи), завершив довголітні змагання кількох поколінь наших наукових робітників в ділі конструювання „української історії, як органічної цілості від початків історичного життя руських племен до наших часів“⁴⁾. І не зважаючи на несприят-

1) Українська Академія Наук організувала 3 жовтня цього року урочисте святкування ювілею 60-літнього дня народження (род. 30 вересня р. 1866) й 40-річчя літературно-наукової та громадської діяльності акад. М. С. Грушевського, зробивши день цей справжнім святом української науки.

2) „Літературно-Науковий Вістник“, кн. IX за 1913 р., ст. 258

3) Ibidem, ст. 259.

4) Михайло Грушевський: „Історія України-Руси“, т. I, ст. 4, вид. 3, Київ, 1913.

5) Ibidem, ст. 3.

6) З інших більших праць М. С. Грушевського з поля історії згадаємо: „Історія Київської землі ст смерті Ярослава до кона XIV века“ (1890), „Барское староство“, „Культурно-національний рух на Україні в XVI—XVII в.в.“, „Матеріяли до історії суспільно-політичних і економічних відносин Західної України“, „Хронологія подій Галицько-волинської літописи“ і багато інших.

Але не виходячи за межі виключно наукових інтересів нашого ювілята, поруч з М. С. Грушевським — визначним істориком знаємо ми й другого М. С. Грушевського — так само визначного філолога. І навіть гаразд пам'ятаючи коли й не негативне, то в кожному разі критичне відношення М. С. Грушевського до філологічного методу дослідження історії літератури, ми всетаки обстоюємо думку, що з неменшим правом і безперечними підставами назва не тільки історика, а й філолога належить йому. Спираємось ми цим разом не лише на виразну автохарактеристику М. С. Грушевського: „я ж людина з філологічною освітою“¹⁾, а переважно на те, що численні наукові праці його одбивають в собі інтереси їх автора і до лінгвістичних питань, і до мітології, і до народньо-поетичної творчості, і до етнографії, і до письменства, і до історії мистецтва, і до історії права, і до археології, нумізматики, дипломатики, геральдики і других дисциплін, що цілком чи тільки до певної міри покриваються широкою назвою філології, як розумів її, наприклад, акад. І. В. Ягич, з погляду якого „філологія уявляє з себе складний організм різних дисциплін, в одне ціле сполучених“, і „обхоплює сукупність духовного життя народів“, зараховуючи „в обсяг своїх занять: по-перше, наукові дослідження про мови“, „по-друге, історію літератур“ і, по-третє, історію побуту, що малює особливості народнього життя зо всіма їх змінами“²⁾.

З філологічних дисциплін, як впливами, так кількістю й якістю работ, найбільш помітний слід полишив М. С. Грушевський в історії українського письменства. Дослідження його, принаймні, підготовчі над історично-літературним матеріалом провадилися рівночасно й паралельно з його чисто історичними студіями, хоч наслідки їх виявилися значно пізніше. „Написання цієї книги,—каже М. С. Грушевський в „Передньому слові“ до I тому „Історії української літератури“, — було моєю давньою мрією. Від початку, коли я тільки став інтересуватись наукою, історія і література“³⁾—людське життя і його відбиття в словесній творчості—однаково зробились предметом моїх інтересів. І коли головну масу часу і праці мені потім довелося віддавати роботі над історичним матеріалом: архівним студіям, видавничій праці, сбробленню курсу історії України і т. д., — то література українська і чужоземська не переставали бути предметом моїх занять весь цей час. Я ні на хвилину не переставав слідити за її новинами, поступаючи в її обробленню, багато віддавав часу реферованню, критиці⁴⁾, бібліографії української і світової літератури та добрав головніший матеріал до своєї підручної бібліотеки“⁵⁾.

Так, з початку в формі спеціальних розділів в „Історії України-Руси“ (т. т. I, III, VI, VII і VIII) про старий київський літопис, про київську літературу княжої

¹⁾ М. Грушевський. „До упорядкування українського правопису“, „Україна“, кн. 5 за р. 1925, ст. 190.

²⁾ І. В. Ягич. „Історія славянської філології“, ст. I, Петербург, 1910.

³⁾ Зацікавлення літературою у М. С. Грушевського стояло на початку не виключно на лінії наукових його інтересів і шукань. В опублікованому Михайлом Возняком листі І. С. Левицького до О. Я. Кониського з дня 11 місяця травня р. 1885 ми знаходимо з цього приводу такі рядки: „Маємо нового і талановитого белетриста, Мих. Заволоку; обіцяє велику родючість, бо йому сливе 17 літ, а він написав оповідання: „Кутя“, кавказький переказ, і першу частину повісти: „Свої і чужі“. Це все думаю оддати в редакцію „Зорі“. Стиль Заволоки легкий, язик літературний. Оповідання тягнеться гладенько“ (Михайло Возняк „Матеріали до історії українського письменства“, „Життя і Мистецтво“, ч. 2 за р. 1920, ст. 67). Звичайно, юнацькі літературні твори М. С. Грушевського—Заволоки, як і пізніші його спроби в формі оповідання („Ясновельможний сват“, збірка: „Sub divo“) і поеми („Ярослав Осмомисл“ і „Хмельницький в Переяславі“) не уявляють з себе скільки-небудь помітного художнього з'явища в нашому письменстві: літературність форми і уміння легко, гладенько і до певної міри цікаво оповідати,—те, що підкреслив І. С. Левицький, — нічого більшого й шукати в них не доводиться. Безперечно, не прийшов би про них і згадувати, коли б самі вони не належали перу людини, що вже на іншому полі придбала собі голосне ім'я.

⁴⁾ Літературно-критичні розвідки М. С. Грушевського (про Ольгу Кобилянську, Наталію Кобринську, Івана Семанюка, Олеся і др.) мають досить виразний публіцистичний ухил, що особливо дає себе знати в нарисах „Світлотіні галицького життя“ (про повість Мартовича „Забобон“ і роман Яцькова „Танець тіней“). Але за всім тим вони дають багато цінного матеріалу і до літературної характеристики письменників, тому то критика пізнішого часу, навіть з естетичним ухилом (М. Зеров, Б. Якубський, П. Филипович і др.), хоч і не завжди згоджуються з оцінками М. С. Грушевського, то безперечно рахуються з ними. Літературно-критичні розвідки М. С. Грушевського друкувалися майже виключно на сторінках „Літературно-Наукового Вістника“.

⁵⁾ Михайло Грушевський. „Історія української літератури“, т. I, ст. 4, Київ-Львів, 1923 р.

доби, про письменство XIV—XVI і XVII віків, а далі, з 1923 року, й окремими томами: „Історії української літератури“ (т.т. I—IV і V, відомий з уривків тільки), склався, врешті, у М. С. Грушевського систематичний „огляд історії української словесної творчості, як першорядної соціальної функції і многовартного джерела для пізнання соціального й культурного життя“¹⁾, оскільки спостерігати його можна з „творчості артистичної, яка підходить під вимоги естетики — вимоги краси“²⁾.

В згаданій „Історії української літератури“ М. С. Грушевський ставить собі два основних наукових завдання: „відтворити неперервану тканину духовного життя нашого народу“³⁾ на підставі словесної і літературної творчості (завдання, спільне у неї з „Історією України-Руси“) і „зазначити паралельний розвиток нашої усної і книжної творчості“⁴⁾ в світлі обопільних їх впливів. Поки що, трактуючи літературний матеріал з погляду соціологічного⁵⁾, „як соціальний факт“, і соціальну функцію громадянства“⁶⁾, М. С. Грушевський оглянув в історичному їх розвитку „найстарші верстви усної традиції і ті новіші, що відповідали новим формам господарства в умовах полудневого розселення, звязаним з ним космічним поняттям та магічним мотивам творчості“ (т. I), і „ті елементи усної словесности, які найбільше підпали впливам дружинних та церковних течій, що відповідали ідеології пануючих верств княжої доби“ (т. IV)⁷⁾; а з книжної творчості накреслив „кругідей і образів, котрі займали нашу культурну, книжну верству, що витворилася в економічних і політичних умовах полудневого розселення: перших зав'язків торговельного капіталу, розцвіту міських громад і дружинної верстви—оборонниці цих перших економічних успіхів“, схарактеризував „форми, в котрих ці ідеї вкладались“ і оцінив „ступінь оригінальності цих творів і вложених в них ідей, літературно-естетичну вартість форм і втілених в них образів“⁸⁾ (т.т. II і III: книжне письменство XI—XIII віків).

„Історія української літератури“ М. С. Грушевського, широко, цікаво й оригінально задумана й збудована і з виключним дослідницьким хистом, і глибоким, гострим і влучним критичним аналізом та багатою, ріжносторонньою ерудицією написана, по заслугі займає місце поруч з його ж „Історією України-Руси“. Вона синтезує історично-літературні досліди над українським матеріалом, підводить підсумки їм, не раз при цьому даючи вичерпуюче, блискуче й своєрідне освітлення розробленим вже питанням, і ставить на черзі багато проблем, що або зовсім до цього часу лишилися не розв'язаними, або тільки частково і не завжди в належній мірі викликали до себе увагу. З цього погляду робота М. С. Грушевського надзвичайно цінна, як багате джерело історично-літературних тем, як стимул до інтенсивної науково-дослідчої праці. І тому не буде жодним перебільшенням, коли ми назвемо її настольною книгою всякого історика української літератури, яких би методологічних поглядів не був він, і на цих підставах дозволимо собі особливо підкреслити таке значіння її словами самого ж М. С. Грушевського, що ними кінчив він один з кращих розділів своєї „Історії української літератури“ — про „Слово о полку Ігореве“: „Цей твір переґортайте денно і ношно ви знайдете в нім всякий раз нову красу і новий зміст!“⁹⁾. Знайдете, додамо од себе, новий могутній стимул і добрий зразок до наукової праці...

Такий цей подиву вартий „сорокалітній подвиг“ на науковій ниві, що йому оддав М. С. Грушевський дві третини свого кипучого й змістовного життя.

1) Ibidem, ст. 4

2) Ibidem, ст. 9.

3) Михайло Грушевський. „Історія української літератури“, т. IV, ст. 5, Київ, 1925 р.

4) Ibidem, ст. 7.

5) М. С. Грушевському належить окремий курс генетичної соціології під назвою: „Початки громадянства“, 1921 р. Найбільше схиляється М. С. Грушевський до французької соціологічної школи Дюркгема.

6) Ibidem, т. I, ст. 20.

7) Ibidem, т. IV, ст. 4.

8) Ibidem, ст. 3.

9) Ibidem, т. II, ст. 226.